

Costin SCURTU

CONTRIBUȚIA ARMATEI ROMÂNE LA REALIZAREA STATUII LUI ȘTEFAN CEL MARE DIN CHIȘINĂU

După Primul Război Mondial, relațiile dintre România și U.R.S.S. au devenit încordate, pentru că statul sovietic nu recunoștea actul unirii Basarabiei cu România din martie 1918, iar statul român nu recunoștea statul U.R.S.S. și nu avea relații diplomatice cu acest stat.

La începutul anului 1923 s-a agravat situația pe Nistru. Pentru a se rezolva problema conflictelor în această zonă, la 5 august 1923, la Tiraspol, s-a întrunit comisia ruso-română. În instrucțiunile primite de delegația rusă se arăta că la negocieri vor trebui să se evite prin toate mijloacele decizii și formulări care ar putea duce direct la recunoașterea de către Rusia a cursului Nistrului drept frontieră între U.R.S.S. și România. La 20 noiembrie 1923, la Tiraspol a fost semnat primul acord încheiat între România și Uniunea Sovietică, în care s-au stabilit măsurile și procedeele pentru prevenirea și aplanarea conflictelor pe Nistru.

După eșuarea negocierilor de la Viena între cele două state, la 6 aprilie 1924, la Moscova¹, adjunctul lui Litvinov a făcut corespondentului ziarului „Pravda”² următoarea declarație: „*Până la desfășurarea unui referendum, vom considera Basarabia ca parte integrantă a Ucrainei și a Uniunii Sovietice*”³.

Guvernul României a răspuns că refuză să organizeze un referendum în Basarabia. Nu teama de rezultatul obținut a făcut România să nu accepte acest referendum, ci faptul că, indirect, ar fi recunoscut că exista o problemă cu Basarabia.

Atunci această problemă a fost creată în sudul Basarabiei prin declanșarea răscoalei de la Tatarbuniar, care a fost o revoltă țărănească armată, de inspirație bolșevică, care a avut loc în zilele de 15-18 septembrie 1924, în împrejurimile orașului Tatarbuniar (uneori scris și Tatar-Buniar) din Bugeac (Basarabia de Sud). Răscoala a fost condusă de un comitet revoluționar prosovietic care a cerut unificarea cu R.S.S. Ucraineană și sfârșitul „*ocupației românești în Basarabia*”⁴. S-a încercat inducerea ideii că „*revoluția*” a izbucnit în toată Basarabia și că apariția trupelor sovietice este iminentă. Moscova hotărăște, la 12 octombrie 1924, crearea unui stat artificial, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. Republica moldovenească a fost înființată în stânga Nistrului și avea 210 km lungime și 95 km lățime⁵.

Pentru înăbușirea rebeliunii, guvernul României a trimis trupele de artilerie din Corpul III al Armatei Române și o unitate de marină. În perioada 24 august-2 decembrie 1925, timp de mai bine de trei luni (103 zile), s-a desfășurat la sediul Consiliului de Război al Corpului III Armată din Chișinău

¹ Ioan Scurtu, *Istoria românilor. România întregită (1918-1940)*, vol. VIII, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 106-195.

² Pravda (în limba rusă: Правда, „Adevărul”) a fost o publicație oficială a Partidului Comunist bolșevic între anii 1918 și 1991. Ziarul apare în continuare în Rusia.

³ Vezi pe larg, *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I: 1917-1934, editat de Direcția Arhivă diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe al României și Departamentul Istoric-documentar al Ministerului Afacerilor Externe al Federației Ruse, redactor responsabil al ediției române Dumitru Preda, București, Editura Enciclopedică, 1999; Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004, și Octavian Țăcu, *Problema Basarabiei și relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919-1939)*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2004.

⁴ <http://www.sud-est.md/numere/20001001/dramaintelectualilor/>

⁵ Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (1924-1940).

procesul participanților la revolta armată de la Tatarbunar (supranumit în presa românească „Procesul celor 500”)⁶.

În acest context, inițiativele generalului Vasile Rudeanu⁷ aveau să fie apreciate de societatea românească din stânga și dreapta Prutului⁸. Generalul Vasile Rudeanu, comandant al Corpului III Armată din Chișinău, a avut ideea realizării monumentului voievodului Ștefan cel Mare în Chișinău⁹. S-a adresat sculptorului Alexandru Mihailovici Plămădeală¹⁰, director al Școlii Comunale de Belle-Arte din Chișinău, ca să realizeze statuia lui Ștefan cel Mare din bronz. Sculptorul Al. Plămădeală a acceptat să lucreze fără niciun contract. Când i s-a făcut sculptorului propunerea de a-l reprezenta pe voievodul moldovean într-o sculptură monumentală – acesta avea deja în atelier schița unui portret al domnitorului Moldovei, Ștefan cel Mare¹¹.

Generalul Vasile Rudeanu a cerut concursul Primăriei Municipiului Chișinău și a obținut de la primarul de atunci, Gherman Pîntea¹², ca Serviciul Tehnic al Municipiului, în frunte cu șeful Serviciului, arhitect Eugen A. Bernardazzi¹³, domnii Hevanschi, Bugan, Pavlovschi și alții, să contribuie, în mod gratuit, cu cunoștințele lor tehnice, la lucrările necesare, neprimind decât retribuția lor obișnuită de la Primărie.

Olga Plămădeală, soția sculptorului, avea să povestească: „În vara anului 1924, Alexandru Mihailovici [Plămădeală, n.a.] a fost înștiințat că, la Chișinău, s-a înființat un comitet pentru înălțarea unui monument al domnitorului Ștefan cel Mare. Președintele comitetului a încercat să-l convingă pe A.M. Plămădeală să facă macheta sculpturii fără contract, deoarece la acea oră comitetul nu dispunea de nici un ban”. A.M. Plămădeală a acceptat să facă macheta, dar a cerut să fie susținut financiar pentru „a putea vizita locurile istorice pe unde Ștefan cel Mare a trecut biruitor cu sabia [...]”.

⁶ După finalizarea procesului, majoritatea celor arestați au fost achitați de instanță. Un număr de 85 rebeli au fost condamnați la pedepse cu închisoarea: majoritatea la pedepse între 6 luni și 6 ani, doi la 15 ani muncă silnică și Iustin Batișcev la muncă silnică pe viață. Dintre cei 85 de condamnați niciunul nu era român. În acest proces s-a intenționat demonstrarea faptului că răscoala de la Tatarbunar a fost organizată de U.R.S.S.

⁷ Generalul Vasile Rudeanu a fost fiul colonelului Constantin Rudeanu căsătorit cu Elena Fundăteanu. Colonelul Vasile Rudeanu a condus delegația română în Franța pentru negocierea contractului de furnizare a armamentului și muniției destinate armatei române în anul 1917. După ce a fost avansat la gradul de general, V. Rudeanu, a scris în anul 1936 lucrarea cu titlul: „Apărarea națională și bogățiile României întregite”. Emanuel (Manole) Rudeanu, (n. la 26 mar. 1921, la București), fiul generalului de armată Vasile Rudeanu și al Tatiane, născută Lahovary, absolvent al Facultății de Drept din București, doctorand în Științe politico-economice. A fost avocat în baroul Ilfov și membru al corpului diplomatic (până în 1947, când a fost exclus). Arestat la 6 noiembrie 1947 și la 1 aprilie 1949.

⁸ În anul 1927 este format un comitet pentru construirea Monumentului Aviatorilor din București. Din acest consiliu au făcut parte: prof. dr. I. Cantacuzino, generalul Vasile Rudeanu, colonel medic aviator Victor Atanasiu, aviator Cornel Olănescu, aviator Mihai Oromolu.

⁹ Apud. Vasile Malanețchi, „...Chipul său în moștenirea sa (IV)”, în „Revista românească”, nr. 3(49), 2007, pp. 31-32. <http://astra.iasi.roedu.net/pdf/nr49p31-32.pdf>

¹⁰ Alexandru M. Plămădeală (09.10.1888, Chișinău-15.04.1940, Chișinău), sculptor. A studiat arta plastică la Chișinău, apoi la Școala Superioară de Pictură, Sculptură și Arhitectură din Moscova. În creația sa a practicat toate genurile sculpturii: portretul, nudul, sculptura monumentală, bustul funerar, compoziția de gen, plastica mică. Una din cele mai importante lucrări ale lui Alexandru Plămădeală rămâne monumentul lui Ștefan cel Mare – o statuie monumentală, care „prin simplitatea aparentă ne dă o impresie certă, a operei bine gândite, și executate cu precizie tehnică și iscusință artistică”.

¹¹ Vasile Malanețchi, „...Chipul său în moștenirea sa (I)”, <http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr46ChipulSau.html>.

¹² Gherman Pîntea, (n. 13 mai 1894-d. 1967), primar al orașului Chișinău în anii 1923, 1927-1928, 1932. A fost un om politic român din Basarabia, membru în Sfatul Țării, om de stat, publicist, învățător. La 27 martie/9 aprilie 1918 a votat unirea Basarabiei cu România. Participant la Primul Război Mondial. Fără de partid. Deputat în Sfatul Țării. În primul Guvern al Basarabiei autonome deține postul de adjunct al directorului general de la Ministerul de Război. A fost președinte al Camerei de Comerț și Industriei din Chișinău. În iunie 1940 s-a refugiat peste Prut. În timpul războiului a ocupat postul de primar al Odesei (1941-1944). După 1944 s-a aflat în România, unde a fost arestat de mai multe ori. <http://chisinaul.blogspot.com/2009/04/lista-de-primari-ai-orasului-chisinau.html>

¹³ Arhitectul A. Bernardazzi a proiectat peste 30 de edificii arhitecturale în municipiul Chișinău și în alte localități ale Basarabiei. Clădirile reprezentative construite după proiectele lui A. Bernardazzi sunt: Biserica greacă din Chișinău, Duma orașenească, Judecata de circumscripție, Școala populară, Casa M.M. Catacazi (Chișinău), conacul Manuc-Bey din Hincești, biserica „Al. Nevski” din Ungheni ș.a. Monumentul „Ștefan cel Mare” este cea mai importantă realizare a sculptorului Al. Plămădeală și a arhitectului Eugen Bernardazzi. Monumentul a fost inaugurat în anul 1927 în Grădina Publică a orașului Chișinău, după care a fost transportat în România și reînstatat în Chișinău, după încheierea războiului.

A.M. Plămădeală a plecat la mănăstirea Voroneț, pentru a lua cunoștință de frescele pe care au fost înveșnicite chipurile domnitorului și ale membrilor familiei lui. În bibliotecile din Cernăuți și Iași el a consultat numeroase documente istorice¹⁴.

S-a decis să realizeze macheta în mărime naturală. S-a ales ca atelierul să fie în spațiul unei școli din Chișinău, aflată pe strada Tighina. Atelierul a fost izolat de restul școlii. Primarul Nicolae Bivol¹⁵ a găsit potrivită această soluție și, astfel, sculptorul se putea apuca de lucru. La dispoziția lui se aflau doi soldați, pe nume Popa și Sidorușchin, care-l ajutau să care lutul și alte materiale grele¹⁶.

Scriitorul Constantin Ignătescu, personalitate a vieții culturale în Basarabia¹⁷, și-a adus contribuția la donația publică organizată de comitetul pentru înălțarea monumentului prin vărsarea în fondul special a întregului beneficiu rezultat din jucarea pe scena teatrului a spectacolului montat după poemul său *Amintirile lui Mogildici*. Trebuie amintit că directorul teatrului era scriitorul Ludovic Dauș (1873-1954)¹⁸, a cărui soție, Ketty, la rândul-i făcea parte din comitetul condus de generalul Vasile Rudeanu¹⁹.

Printre cei ce au promovat și sprijinit prin fapte concrete ideea a fost și generalul de divizie Ioan Râșcanu²⁰, ofițer de înalt rang al Armatei Române. Faptul că s-a implicat activ în soluționarea unor probleme legate de desfășurarea lucrărilor e demonstrat și de prezența numelui său în scrisorile-reportaj ale sculptorului Alexandru Plămădeală. Scria despre calitățile generalului Ioan Râșcanu, sociale și profesionale, înțelegerea perfectă a stării de lucruri din Basarabia, atenția și grija cu care a abordat necesitățile acestui ținut mărginaș al țării reîntregite l-au făcut, ca și pe colegul său, generalul Vasile Rudeanu, foarte popular în rândul cetățenilor de aici.

În același timp, generalul Rudeanu a organizat un „comitet de Doamne”, pentru adunarea fondurilor. Din comitetul pentru adunarea fondurilor au mai făcut parte soțiile unor militari (generalii Tomescu și Firu, coloneii Bălășescu, Karp și Hermeziu, maiorul Ionașcu, toți aflați în subordinea generalului Vasile Rudeanu), ale unor foști primari ai municipiului Chișinău (Vladimir Herța, Vasile Bîrcă, Gherman Pîntea); ale unor oameni politici și de stat (Constantin Climescu, fost procuror general și prim-președinte al Curții de Apel Chișinău, Ioan Gh. Pelivan susținător al

¹⁴ <http://www.moldova.org/page/stiti-oare-ca-in-chisinau-159-rom.html>

<http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr46ChipulSau.html>

¹⁵ Nicolae Bivol după Unire a fost primar la Chișinău în anii 1923-1924 și în 1925-1926.

¹⁶ Vasile Malanețchi, ... *Chipul său în moștenirea sa* (I). <http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr46ChipulSau.html>

¹⁷ Scriitorul Constantin Ignătescu (n. 1889, comuna Dumbrăveni, jud. Botoșani – d. 1968, București) a exercitat, între altele, câteva funcții importante la Chișinău în perioada interbelică, fiind președinte al Uniunii Presei Române Libere din Basarabia și subdirector al Teatrului Național din Chișinău.

¹⁸ Ludovic Dauș (1873-1954) scriitor, publicist și traducător român de origine cehă, a fost director al Teatrului Național din Chișinău.

¹⁹ <http://astra.iasi.roedu.net/pdf/nr49p31-32.pdf>

²⁰ Generalul Ioan Râșcanu (n. 4 ianuarie 1874, Cahul, Basarabia – d. 25 februarie 1952, Sighet). A făcut carieră în Armata Română. A revenit în provincia natală în 1918 în calitate de comandant al Diviziei 1 Vânători. A deținut portofoliul de ministru de Război (1 decembrie 1919-9 ianuarie 1920), (13 martie 1920-16 decembrie 1921), portofoliul de ministru de Stat, comisar superior al Guvernului în Basarabia și Bucovina (30 martie 1926-5 iunie 1927). Elena Postică, *Figuri basarabene în guvernele României interbelice*, p. 321.

http://www.nationalmuseum.md/ro/pub/rev/pdf/vol_2_2/29_Postica.pdf

Unirii, fost ministru și, în mai multe rânduri, deputat al Parlamentului României)²¹ și soția lui, Maria Pelivan²² ș.a.

Primăria a introdus în bugetul său o sumă pentru ridicarea acestui monument, acordând gratuit lucrători, camioane etc. Generalul Rudeanu alegea, din efectivele regimentelor aflate sub ordinele sale, soldați-specialiști, care au luat parte la lucrări de soclu etc. Generalul Rudeanu, a intervenit pe lângă ministrul Alexandru Lapedatu, iar Ministerul Cultelor și Artelor²³ a acordat o sumă pentru acest monument. Piatra (gresia) pentru soclu și piațetă (43 vagoane a câte 15.000 kg/vagon) a fost oferită de către stat din cariera Cosăuți din Basarabia, iar bronzul pentru statuie a fost donat de către Ministerul de Război, materialul a provenit din tunurile de bronz otomane, capturate în războiul român-ruso-turc din 1877-1878 (6 tunuri mari).

Lucrările monumentului propriu-zis – soclul și statuia – au început în anul 1924 și s-au terminat în anul 1925. Chiar dacă nu se mai afla în Basarabia, începând cu anul 1925, generalul Rudeanu (notat, în corespondența lui Al. Plămădeală, cu inițiala „R”) a continuat să fie preocupat de găsirea fondurilor pentru finalizarea lucrărilor și inaugurarea monumentului²⁴.

Din fondurile acumulate de comitet au fost remunerate doar operațiunile ce nu puteau fi executate altfel: transpunerea în bronz a statuii la turnătorii lui V. Râșcanu din București, extragerea și prelucrarea blocurilor de piatră și a plăcilor decorative de la carierele din Cosăuți pentru postament și piațetă, transportarea lor, cu cotige special construite, până la gara Florești (de aici au fost preluate de reprezentantul primăriei Capitalei și transportate cu trenul până la Chișinău). Gratuit, trebuie să înțelegem, la solicitarea armatei și prin concursul conducerii C.F.R., statuia voievodului a fost transportată de la București la Chișinău, după ce a fost turnată în bronz.

Parțial, adică în măsura în care comitetul de inițiativă a dispus de fonduri, fără însă a se fi ajuns la valoarea totală, a fost remunerată contribuția sculptorului Al. Plămădeală ca autor al statuii și, respectiv, a inginerului Gh. Levițchi, care, așa cum am văzut, a condus și supravegheat, secondat de artist, lucrările de montare a părților constitutive ale monumentului și de amenajare a piațetei. Astfel că devizul de cheltuieli al memoriului din 1942 al inginerului Levițchi este unul estimativ.

Deși elaborat la un deceniu și mai bine de la finalizarea lucrărilor, devizul de cheltuieli, trebuie să admitem, reflectă, în linii mari, obiectiv, suma reală a necesarului pentru edificarea monumentului,

²¹ Ioan Gh. Pelivan a fost trimis în 1922, de Guvernul român la Conferința de Pace de la Geneva. A deținut, apoi, mai multe mandate de deputat. În 1923 intră în Partidul Național Țărănesc Român. Între anii 1919-1920 deține funcția de ministru al Justiției în guvernul lui Vaida-Voievod. Între 1927-1936 a condus filiala din Basarabia a Asociației de cultură „Astra”. Mai mulți ani a fost director al revistei „Viața Basarabiei”. În anul 1944 familia Pelivan s-a refugiat la București. La 4 mai 1950, la ora trei noaptea, persoane de la Securitate îl arestează pe Ion Pelivan. A avea 74 de ani și era bolnav. Securității au spus familiei că îl iau pe Ion Pelivan ca să dea o declarație și pe urmă îl eliberează. De atunci, însă, nimeni din familia Pelivan nu l-a mai văzut. <http://www.stiri.romanism.net/ion-pelivan-membru-in-sfatul-tarii.html>

²² Maria Pelivan era descendentă din familia Gogu din Oltenia. S-a născut în martie 1886 la Craiova. Face studiile la „Belle Arte” la München, Germania. Cunoștea foarte bine franceza și germana. Căsătorindu-se cu Ion Pelivan s-a stabilit la Chișinău. Aici se va dedica activității de caritate și asistență socială. Astfel ea devine președinta „Asistenței publice pentru copii din orașul Chișinău”, totodată situându-se și în fruntea „Crucii Roșii din Basarabia”. A colaborat la „Revista arheologică bisericească” din Chișinău. A fost profesoară de limbă germană și a tradus lucrări ale autorilor germani. A fost și președinta societății umanitare „Principele Mircea” pentru ocrotirea copiilor orfani. Pentru activitatea ei neobosită pe tărâmul social și umanitar a fost distinsă de Guvernul român cu un șir de decorații, printre care amintim aici: „Meritul Sanitar” clasa I-a, „Răsplata Muncii”, „Coroana României” în grad de cavaler.

²³ Alexandru Lapedatu, ministrul Cultelor și Artelor (30.10.1923-27.03.1926) în guvernul Ion I.C. Brătianu (19.01.1922-27.03.1926). <http://www.stiri.romanism.net/ion-pelivan-membru-in-sfatul-tarii.html>

²⁴ Statuia este consacrată Domnitorului Moldovei, Ștefan cel Mare. Conducător de oaste, ctitor al celor mai frumoase locașuri monastice medievale Ștefan cel Mare este reprezentat în odăjdii voievodale, cu mâna dreaptă sprijinită pe paloș, iar cu stânga, ridicată în sus, ținând crucea, ce semnifică respectiv victoriile repurtate în lupte și bisericile ctitorite de Voievod. Ca realizare plastică este socotit drept unul dintre cele mai importante monumente din regiune. <http://www.monument.md/catalog/statui>

chiar dacă, din insuficiență de mijloace, plățile nu au fost făcute la cota deplină și în totalitate pentru toate operațiunile indispensabile²⁵.

Alexandru Plămădeală scria soției sale, la 15 martie 1927, în continuare: „*Eu întotdeauna m-am aflat departe de afacerile pecuniare legate de monument... Dacă, bunăoară, creația mea merită atenție, Ministerul n-are decât să-mi dea un premiu, eu nu-l voi refuza, cu atât mai mult că am lucrat aproape pe degeaba...*”²⁶.

Postamentul a fost conceput după motivele arhitecturii populare moldovenești și a fost executat din piatră de Cosăuți. Parametrii lui au fost stabiliți de E.A. Bernardazzi, arhitectul orașului, și inginerul G.A. Levițchi. De la cariera din Cosăuți s-au adus trei blocuri de piatră. Sub conducerea lui G.A. Levițchi monoliturile au fost cioplite de meșterii cosăuțeni Maxim Andrievschi, Procop Zagaievschi și frații Șendilă, veniți la Chișinău odată cu blocurile aduse din satul lor... Turnarea statuii în bronz n-a fost posibilă la Chișinău, deoarece unica turnătorie din oraș, a lui Mocanu, nu dispunea de tehnologia necesară pentru a efectua această operație. Sculptura fu expediată la București la turnătorii lui Rîșcanu. Bronzul l-au primit de la conducerea arsenalului bucureștean – tunuri turcești, luate trofeu în timpul războiului ruso-turc din 1877²⁷.

Au fost remunerați meșterii pietrari de la Cosăuți, cărora le-a revenit, pentru postament, aproximativ 1 mil. 500 mii lei, iar pentru piațetă (bânci, trotuare, borduri, vase decorative) – încă un milion din suma totală de 4 mil. de lei. Dar plecarea de la Chișinău, în 1925, a generalului Vasile Rudeanu a încetinit întrucâtva, e adevărat, ritmul lucrărilor.

Statuia a fost elaborată în varianta și forma definitivă, la Chișinău, în 1924 și trecută în bronz în 1925, la București, în turnătorii lui V. Rîșcanu. În scrisoarea lui Alexandru Plămădeală adresată la 15 octombrie 1925, din București, soției, la Chișinău scria: „*Sunt sănătos, în fiecare zi mă aflu la Râșcanu, care îmi toacă domol nervii și care cred că va târâgăna lucrul, dar despre asta nu-i spune lui Gh. Levițchi. Deși pe lume se întâmplă și minuni, cred că monumentul nu va fi gata mai devreme de 15 noiembrie...*”. Și mai departe: „*Luni a fost turnată în bronz mâna care ține sabia. A ieșit foarte bine, însă Râșcanu găsește că bronzul e prea moale și că la bronzul din tunuri trebuie adăugat bronzul lui. Trebuie să înțelegi că la mijloc sunt tertipurile lui. Cizelarul consideră că acest bronz este prea bun pentru o statuie mare, deoarece acest material e folosit mai cu seamă pentru piese de salon. Este vorba de bronzul din tunurile anului 1877. Eu o să insist să fie turnat numai și numai din materialul care li se dă*”²⁸.

Acestea au fost reluate, într-o fază nouă, către finele anului 1927, când în fruntea comitetului era comandantul militar, generalul Romulus Scărișoreanu²⁹. Lucrările la piațetă au fost terminate abia în

²⁵ Al. Plămădeală din scrisoarea adresată soției sale la 15 martie 1927, cât se poate de concludentă, dar și întru totul edificatoare asupra problemei abordate aici: „*Îți mulțumesc pentru Gîndirea. Dacă, între altele, ai citit în această revistă despre monumentul lui Eminescu, pe care îl va face Oscar Han, ia seama în ce condiții lucrează el și cât primește: nici mai mult, nici mai puțin de două milioane (numai pentru machetă și modelul din ghips după care se va turna în bronz); cu alte cuvinte, el ia numai pentru munca sa cu 500.000 mai mult decât costă «Ștefan» împreună cu socul, cu platforma și întregul monument. Sunt sigur că Eminescu al lui va fi cu mult mai mic decât «Ștefan»*”.

²⁶ Arhiva Națională a Republicii Moldova, se va cita în continuare A.N.R.M., fond 2114, inv. I, d. 99, f. 11-11 verso.

²⁷ Sofia Bobernagă, Olga Plămădeală, *Alexandru Plămădeală*, Chișinău, Editura „Literatura Artistică”, 1981, pp. 17-19. <http://astra.iasi.roedu.net/texte/nr46ChipulSau.html>

²⁸ Vezi: A.N.R.M., fond 2114, inv. I, d. 99, f. 11-11 verso.

²⁹ Generalul R. Scărișoreanu era cunoscut pentru susținerea actului de cultură națională. Un exemplu îl reprezintă Societatea culturală „General David Praporgescu”, care s-a înființat la 1 decembrie 1920, la inițiativa comandantului Diviziei I Cavalerie, generalul R. Scărișoreanu, și a maiorului Pleniceanu, cu ocazia sărbătorilor dedicate Unirii din 1918, care au avut loc în acel an la Șimleu. Președinte al noii societăți a fost numit Alexandru Aciu. Acesta convoacă adunarea generală de constituire a noii societăți la 12 decembrie 1920, la Șimleu, pentru a adopta și aproba statutele de funcționare. La această adunare au participat 40 de persoane, în frunte cu generalul Scărișoreanu. Președinte de onoare al noii societăți a fost ales generalul Scărișoreanu, iar președinte executiv, Ioan Deleu. Din conducerea noii societăți mai făceau parte Coriolan Meseșian, ca director al coriștilor, Ioan Ossian și Valer Vicaș, vicepreședinți, maiorul Pleniceanu și vicarul Alexandru Gheție, membri de onoare. Divizia I Cavalerie, prin comandantul său, a promis sprijin noii societăți, dar urma, spre regretul șimleuanilor, să părăsească orașul Sălaj. Marin Pop, *Aspecte privind activitatea asociațiilor culturale sălăjene în primii ani după Marea Unire (1919-1924)*, în „Țara Bârsei”, nr. 8 (serie nouă), 2009, pp. 124-125. Vezi și „Gazeta de Duminecă”, nr. 34 din 19 decembrie 1920. <http://tara-barsei.ro/wp-content/uploads/2009/02/popmarin2007.pdf>

anul 1928, când a avut loc dezvelirea monumentului. Ștefan cel Mare este reprezentat în odăjdii³⁰ voievodale, cu mâna dreaptă sprijinită pe paloș, iar cu stânga, ridicată în sus, ținând crucea, ce semnifică victoriile repurtate în lupte și respectiv bisericile ctitorite de Voievod. Monumentul are 11,20 metri înălțime. Soclul este compus din 5 pietre monolite și are 6 metri înălțime. Statuia are 5,20 metri înălțime. Pe fațada principală a soclului: „*Ștefan cel Mare – Domnitor al Moldovei. 1457-1504*”.

Data dezvelirii monumentului a coincis cu sărbătorirea aniversării a 10 ani de la Unire. Au participat la acest moment A.S.R. Principele Regent Nicolae, precum și ceilalți reprezentanți ai Regenței, Consiliul de Miniștri în întregime, generalul Vasile Rudeanu, autoritățile civile și militare în frunte cu generalul Romulus Scărișoreanu³¹, reprezentanții județelor, comunelor etc. și o mulțime imensă.

Pe linia susținerii culturii românești, a tradiției și a faptelor de arme în Basarabia se înscrie și generalul Petre Cănciulescu, comandantul Corpul III Armată. El fost unul dintre cei mai apreciați și iubiți ofițeri atât de către „*toți camarazii săi, cât și de lumea civilă, în special minoritară*”. Această ultimă referire se datorează „*măiestriei cu care generalul P. Cănciulescu s-a achitat de sarcina de reprezentant al oștirii la Chișinău în calitatea de comandant al Corpului III Armată și al garnizoanei, unde a știut să întrețină cele mai bune relații cu șefii autorităților civile, eclesiastice și sociale*”, după cum nota, în octombrie 1933, inspectorul general de armată, generalul Alexandru Gorsky³².

Monumentul a fost restaurat în anii: 1942 și 1945, iar în anul 1990 de către Combinatul de Restaurare al Ministerului Culturii din Moldova.

The contribution of the Romanian army to the building of the statue of Stephen the Great in Chisinau

Abstract

The initiatives of General Vasile Rudeanu were to be appreciated by the Romanian society on both the left and the right sides of the Prut river. General Vasile Rudeanu, a commander of the 3rd Army Corps in Chisinau, came up with the idea of building a monument representing the Moldavian voivod Stephen the Great in Chisinau. He talked to the sculptor Alexandru Mihailovici Plămădeală, headmaster of the Belle-Arte Public School in Chisinau, asking him to build the statue out of bronze. The sculptor agreed to build the statue, without concluding any contract. When the artist was presented with the proposal to portray the Moldavian voivod in a monumental sculpture, he already had a draft of the portrait of Stephen the Great in his atelier. To this purpose, he had consulted a great number of historical documents in the Cernauti and Iasi libraries.

³⁰ Veșminte bisericesti pe care le îmbracă preoții la oficierea slujbei religioase sau în împrejurări solemne.

³¹ La 13 august 1938, regele Carol al II-lea promulgă o nouă reformă administrativă, creând 10 ținuturi administrative pe teritoriul României; noii rezidenți regali și secretari generali numiți ai ținuturilor depun jurământul de loialitate față de rege. Între cei numiți: general de corp de armată (r) Al. Hangu; general de divizie (r), fost comandant al Corpului 6 Armată (Cluj), Danilă Popp; general de divizie Romulus Scărișoreanu; general (r) Mihail Negruzzi.

³² Petre Cănciulescu s-a născut la 10 iunie 1877 în Poiana, județul Dolj, fiind fiul lui Cancea Sorovici și al Dinei. A avut o carieră militară de 39 de ani petrecuți în cazarmă sau pe câmpul de luptă, alături și împreună cu bravii săi subordonați. În 1937 va fi trecut în rezervă pentru limită de vârstă. A mai fost decorat cu „Medalia Comemorativă a Încoronării”, ordinul polonez „Virtutea Militară”, Medalia comemorativă a războiului mare „Victoria” în 1924; Crucea de război cehoslovacă în 1925; Ordinul „Steaua României” în gradul de comandor și Ordinul „Coroana României” clasa a II-a în 1931. Comandor (r) prof. univ. dr. Jipa Rotaru, *Un erou al Războiului de Întregire dat uitării. Generalul Petre Cănciulescu, op. cit.*, 2008, pp. 17-22. <http://www.defense.ro/SIA%2025.03.2010/Carte%20-%202026%20iulie%202008%20%20continut%20final.pdf>